

วัชรปณิธานแห่งองค์ราชัน

จากกษัตริย์นักปราชญ์ สู่ร่มฉัตรแห่งปวงประชา

ประเสริฐ ศรีอ่อนดี

เสาหลักแห่งแผ่นดินไทย

ประเทศไทยเป็นดินแดนแห่งวัฒนธรรมอันรุ่งเรืองซึ่งตั้งอยู่บนรากฐานอันมั่นคงและซับซ้อน รากฐานดังกล่าวถูกหล่อขึ้นจากสายใยแห่งอุดมการณ์ร่วมกันสามประการ ประกอบด้วยสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ สามสถาบันหลักนี้มิได้ดำรงอยู่อย่างเป็นเอกเทศ หากแต่หลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวโดยมี "ประชาชน" เป็นศูนย์กลางและเป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญที่สุด ความสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์และเชิงปฏิบัติระหว่างสิ่งประกอบนี้ได้หล่อหลอมอัตลักษณ์ สังคม และจิตวิญญาณของความเป็นไทยมาเป็นเวลาหลายศตวรรษ สิ่งนี้ได้สร้างความเป็นปึกแผ่นและความยืดหยุ่นให้แก่ประเทศชาติในการเผชิญหน้ากับความท้าทายต่างๆ ตลอดหน้าประวัติศาสตร์อันยาวนาน

สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยนั้นยังปรากฏในประวัติศาสตร์ชาติในฐานะศูนย์รวมจิตใจ และเป็นสถาบันหลักนำพาประเทศชาติผ่านพ้นภัยอันตรายทั้งปวงมานับศตวรรษในทุกยุคทุกสมัย พระมหากษัตริย์ทรงเป็นมากกว่าประมุขของรัฐ ทรงเป็นสัญลักษณ์แห่งเอกภาพ บูรณภาพแห่งชาติ และความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ได้หยั่งรากลึกอยู่ในจิตสำนึกของคนไทยผ่านพระราชกรณียกิจนานัปการที่มุ่ง "บำบัดทุกข์ บำรุงสุข" ให้แก่อาณาประชาราษฎร์โดยถ้วนหน้า นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยที่พระมหากษัตริย์ทรงมีสถานะดุจ "พ่อปกครองลูก" ซึ่งมีความใกล้ชิดและทรงดูแลทุกข์สุขของราษฎร พัฒนามาสู่สมัยอยุธยาที่ได้รับอิทธิพลของแนวคิด "เทวราชา" และปรับเปลี่ยนสู่การเป็น "ธรรมราชา" ในสมัยรัตนโกสินทร์ สถาบันพระมหากษัตริย์ได้ทรงปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับยุคสมัยมาโดยตลอด แต่ยังคงไว้ซึ่งพระราชภารกิจอันสำคัญในการปกป้องเอกราชอธิปไตยของชาติ ทะนุบำรุงพระศาสนา และบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ราษฎรเสมอมา สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันหลักทางจิตวิญญาณและวัฒนธรรมที่หลอมรวมชาติไทยให้เป็นหนึ่งเดียวอย่างแท้จริง

หัวใจของความเป็นชาติไทยนั้นผูกพันอย่างแนบแน่นกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่เป็นทั้งศูนย์รวมจิตใจและผู้นำแห่งการพัฒนาที่นำพาประเทศให้ผ่านพ้นวิกฤตและก้าวสู่ความเจริญรุ่งเรืองเสมอมา พระราชกรณียกิจที่ตราตรึงในใจปวงชนชาวไทยนั้น คือภาพแห่งความต่อเนื่องของพระราชปณิธานที่ส่งผ่านจากรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร “กษัตริย์นักพัฒนา” สู่พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงสืบสาน รักษา และต่อยอดพระราชภารกิจนั้นด้วยพระปรีชาสามารถอันเป็นที่ประจักษ์

"สืบสาน รักษา ต่อยอด" พระราชปณิธานเพื่อประโยชน์สุขแห่งอาณาจักรสยาม

เมื่อแสงทองแห่งรัชสมัยใหม่ทอประกายขึ้นเหนือแผ่นดินไทย การเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว มิใช่เป็นเพียงการเริ่มต้นศักราชใหม่ หากแต่คือการนำพระราชประสงค์ทั้งชีวิตที่ทรงสั่งสมและหล่อหลอมขึ้นจากความเสียสละในฐานะทหารของชาติ มาเป็นดังรากแก้วและลำต้นอันแข็งแกร่งให้แก่มิติแห่งการพัฒนาประเทศชาติในทุกด้าน โดยมีพระปฐมบรมราชโองการ **“เราจะสืบสาน รักษา และต่อยอด และครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งอาณาราษฎรตลอดไป”**^๑ เป็นดั่งดาวเหนือที่ชี้นำทุกพระราชดำริและทุกพระราชกรณียกิจ พระราชปณิธานดังกล่าวได้ปรากฏเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนที่สุดผ่านหลักการอันเป็นหัวใจแห่งการทรงงาน นั่นคือ **"สืบสาน รักษา และต่อยอด"** ที่สะท้อนถึงพระราชหฤทัยอันแน่วแน่ในการเป็น **"ผู้พิทักษ์"** มรดกและคุณค่าอันล้ำค่าของชาติให้คงอยู่สืบไป และในขณะเดียวกันก็ทรงเป็นดั่ง **"บิดาของปวงประชา"** ผู้นำพาประเทศไปสู่ความเจริญก้าวหน้า เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขสูงสุดแก่ประชาชนในโลกยุคใหม่ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ในรัชสมัยของพระมหากษัตริย์รัชการที่ ๙ ปวงชนชาวไทยได้ประจักษ์ถึงพระมหากรุณาธิคุณของสถาบันพระมหากษัตริย์ ผ่านโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริกว่า ๔,๐๐๐ โครงการ ที่พระองค์ทรงอุทิศพระวรกายและพระปัญญาทุมเทเพื่อแก้ไขปัญหาคความทุกข์ยากของราษฎรในทุกพื้นที่ของประเทศไทย ในยุคสมัยของรัชการที่ ๙ นี้ **“ศาสตร์พระราชา”** ได้ถือกำเนิดขึ้นจากพระราชวิสัยทัศน์ที่ทรงมองเห็นปัญหาจากรากฐาน ทั้งเรื่องดิน น้ำ ป่าไม้ และการเกษตร พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปในถิ่นทุรกันดารเพื่อทอดพระเนตรสภาพปัญหาด้วยพระองค์เอง และพระราชทานแนวทางแก้ไขที่เรียบง่ายแต่ยั่งยืน และหนึ่งในโครงการที่แสดงถึงพระอัจฉริยภาพและพระเมตตาอันหาที่สุดมิได้ คือ **โครงการพระราชดำริฝนหลวง** ในยามที่แผ่นดินแห้งแล้ง เกษตรกรสิ้นหวัง พระองค์ทรงทรงพระพักตร์มองฟ้าและทรงใช้หลักวิทยาศาสตร์ใหม่คิดค้นเทคนิคการดัดแปรสภาพอากาศเพื่อบังคับเมฆให้กลั่นตัวเป็นฝน หล่อเลี้ยงผืนดิน

^๑ สำนักงานพระคลังข้างที่. (ม.ป.ป.). (๒๕๖๒). พระปฐมบรมราชโองการ. สืบค้นเมื่อ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘ จาก

<https://privypurse.or.th/%E0%B8%9E%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%9B%E0%B8%90%E0%B8%A1%E0%B8%9A%E0%B8%A3%E0%B8%A1%E0%B8%A3%E0%B8%B2%E0%B8%8A%E0%B9%82%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3>

และสรรพชีวิตให้ฟื้นคืน เป็นการทรงใช้วิทยาการด้านการบินเป็นเครื่องมือในการบรรเทาความทุกข์ร้อนของประชาชนบนภาคพื้นดินอย่างแท้จริง^๒

สืบสาน: เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนผ่านสู่รัชสมัยปัจจุบัน พระราชปณิธานในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขของอาณาประชาราษฎร์ยังคงได้รับการสืบสานอย่างมั่นคง พระองค์ทรงดำเนินตามรอยพระยุคลบาทแห่งสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าทุกพระองค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสืบสานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โครงการฝนหลวงเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนซึ่งกองทัพอากาศมีบทบาทสำคัญในการปฏิบัติการเพื่อบรรเทาความทุกข์ยากของเกษตรกรและประชาชนที่ประสบภัยแล้ง การสนับสนุนให้ปฏิบัติการฝนหลวงดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ คือการรักษาพระราชมรดกอันล้ำค่าของพระบรมชนกนาถให้คงอยู่คู่แผ่นดินไทยต่อไป

รักษา: ในด้านการ "รักษา" พระองค์ทรงตระหนักในพระราชภารกิจแห่งองค์จอมทัพไทยอย่างสูงสุด ทรงธำรงไว้ซึ่ง เอกราช อธิปไตย และความมั่นคงของชาติ อันเป็นมรดกอันล้ำค่าที่บรรพชนได้เสียสละเลือดเนื้อและชีวิตเข้าปกป้องไว้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องรักษาไว้ให้มั่นคงตลอดไป และให้ความสำคัญกับศักยภาพในการป้องกันประเทศของกองทัพทั้งสามเหล่าทัพ เพื่อให้เป็นหลักประกันที่มั่นคงในการปกป้องคุ้มครองชาติ และ สถาบันอันเป็นที่รักยิ่ง ได้แก่ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งสะท้อนถึงพระวิสัยทัศน์อันกว้างไกลที่ทรงเชื่อมั่นว่า **กำแพงแห่งความมั่นคงของชาติที่แข็งแกร่ง** คือรากฐานสำคัญที่ค้ำจุน **ความสงบสุขร่มเย็นของพสกนิกร** ทั้งปวง การที่ทรงให้ความสำคัญกับการ "รักษา" ความมั่นคงของชาติ จึงมิใช่เพียงการดูแลด้านการทหารเท่านั้น แต่ยังเป็นการ รักษาความสงบสุขของประชาชน โดยตรง ซึ่งเป็นพระราชกรณียกิจที่ชัดเจนและนำความปลาบปลื้มปิติมาสู่ประชาชนอย่างหาที่สุดมิได้

ต่อยอด: ในมิติของการ "ต่อยอด" ซึ่งเป็นคุณูปการอันโดดเด่นในรัชสมัยของพระองค์ คือการพระราชทานกำเนิด "โครงการจิตอาสาพระราชทาน เราทำความดี ด้วยหัวใจ"^๓ โครงการนี้ได้เปลี่ยนกระบวนทัศน์ของความสัมพันธ์ระหว่างทหารกับประชาชนไปอย่างสิ้นเชิง โดยมีกองทัพอากาศเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมจิตอาสา ภาพของเหล่าทหารอากาศที่ถอดเครื่องแบบชุดปฏิบัติงานมาสวมหมวกและผ้าพันคอจิตอาสา ทำงานเคียงข้างกับประชาชนในการพัฒนาชุมชน การขุดลอกคูคลอง การเก็บขยะ หรือการช่วยเหลือผู้ประสบภัย ได้กลายเป็นภาพที่คุ้นตาและสร้างความประทับใจไปทั่วประเทศ นี่คือการ "ต่อยอด" ที่นำเอาศักยภาพ ระเบียบวินัย และทรัพยากรของกองทัพมาใช้ในการพัฒนาสังคมและสร้างความสามัคคีของคนในชาติอย่างเป็นรูปธรรม

^๒ กรมฝนหลวงและการบินเกษตร. (ม.ป.ป.).ประวัติความเป็นมากรมฝนหลวงและการบินเกษตร. สืบค้นเมื่อ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘ จาก https://www.royalrain.go.th/royalrain/Editor_Page.aspx?MenuId=5.

^๓ หน่วยงานราชการในพระองค์. (ม.ป.ป.). จิตอาสาพระราชทาน. สืบค้นเมื่อ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘ จาก <https://www.royaloffice.th/>.

โครงการนี้ไม่เพียงแต่ช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวในระดับพื้นที่ แต่ยังเป็นการสร้างชาติด้วยการสร้างคนให้มีจิตสำนึกสาธารณะ ซึ่งเป็นการวางรากฐานที่สำคัญยิ่งต่ออนาคตของประเทศ

พระราชปณิธานแห่งกษัตริย์นักรบ จากสมรภูมิจักรวาลบัลลังก์

สำหรับพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันกษัตริย์กับความมั่นคงของชาติและสุขทุกข์ของประชาชนนั้นได้รับการถักทอและหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวผ่านพระราชประสบการณ์โดยตรงในฐานะ "กษัตริย์นักรบ" และ "กษัตริย์นักบิน" อย่างแท้จริง พระองค์

ทรงเป็นดังดวงประทีปแห่งปวงชนชาวไทย ด้วยพระราชปณิธานอันแน่วแน่ในการอุทิศพระองค์เพื่อความมั่นคงและผาสุกของแผ่นดิน นับแต่ทรงพระเยาว์ พระองค์ทรงแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถอันโดดเด่นด้านการทหารและการบิน จากพระวิริยอุตสาหะในการศึกษาและฝึกฝนอย่างต่อเนื่องจากสถาบันชั้นนำระดับโลก อาทิ โรงเรียนคิงส์นครซิดนีย์ และวิทยาลัยการทหารดันทรูน แคนเบอร์รา ประเทศออสเตรเลีย การเข้ารับราชการในกรมข่าวทหารบกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๘ และการฝึกอบรมในหลักสูตรทางทหารสำคัญต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ ล้วนแสดงให้เห็นถึงพระราชหฤทัยที่ทรงมุ่งมั่นที่จะเป็น "จอมทัพไทย" ผู้พิทักษ์อธิปไตยของชาติ ดังปรากฏในเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ สมรภูมิต้าหมากรุกแห่งจังหวัดเลย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๙ ที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปในพื้นที่การสู้รบ ทรงบัญชาการรบและนำชุดปฏิบัติการลาดตระเวนด้วยพระองค์เอง พระวิริยกรรมในครั้งนั้นไม่เพียงแต่สร้างขวัญและกำลังใจแก่เหล่าทหารหาญและพลเรือน แต่ยังเป็นสัญลักษณ์แห่งความกล้าหาญและความเสียสละเพื่อชาติอย่างแท้จริง

นอกจากพระปรีชาสามารถด้านการทหารแล้ว พระองค์ยังทรงเป็น "กษัตริย์นักบิน"^๔ ผู้ทรงนำความรู้และประสบการณ์ด้านการบินมาประยุกต์ใช้เพื่อประโยชน์สุขของพลเรือนอย่างเป็นรูปธรรม ความสนพระราชหฤทัยในกิจการด้านการบินของพระองค์เริ่มต้นตั้งแต่วัยเยาว์ และได้รับการบ่มเพาะผ่านการฝึกฝนอย่างหนักในหลากหลายหลักสูตร ทั้งการบินเฮลิคอปเตอร์ เครื่องบินขับไล่ และการเป็นนักบินพาณิชย์ รวมถึงการได้รับใบอนุญาตครูฝึก

^๔ บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน). (ม.ป.ป.). ราชันย์จอมทัพไทย-กษัตริย์นักบิน. สืบค้นเมื่อ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘ จาก

ภาคอากาศและผู้ตรวจสอบนักบิน พระราชกรณียกิจด้านการบินของพระองค์แสดงให้เห็นถึงพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ ดังเช่นเมื่อครั้งทรงนำเครื่องบินโบอิง 737-400 เสด็จพระราชดำเนินไปยังสถานที่เกิดเหตุภัยพิบัติคลื่นยักษ์สึนามิในปี ๒๕๔๗ ด้วยความห่วงใยผู้ประสบภัยอย่างสุดซึ้ง หรือการทรงปฏิบัติหน้าที่นักบินที่ ๑ ในเที่ยวบินการกุศล เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยและจัดหาอุปกรณ์ทางการแพทย์ พระราชปณิธานอันแน่วแน่ในการใช้พระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถเพื่อช่วยเหลือประชาชนในทุกสถานการณ์ คือหัวใจของพระมหากษัตริย์นักรบ ผู้ทรงครองราชย์ด้วยความเมตตาและเสียสละอย่างแท้จริง นี่ไม่ใช่แค่การแสดงถึงพระปรีชาสามารถ แต่เป็นการแสดงให้เห็นถึงบทบาทของพระองค์ที่ทรงอุทิศพระองค์เพื่อความผาสุกของพสกนิกรของไทย

สายธารแห่งพระมหากรุณาธิคุณ

พระราชกรณียกิจทั้งปวงในรัชกาลที่ ๑๐ ล้วนเป็นการต่อยอดถึงบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในการเป็นผู้นำแห่งการพัฒนาและเป็นศูนย์รวมใจของปวงประชา พระองค์ทรงเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรให้พสกนิกรได้พึ่งพิงและทรงเป็นหลักชัยนำพาประเทศไทยให้ก้าวไปข้างหน้าอย่างมั่นคงและวัฒนาสถาพรสืบไป หลักทศพิธราชธรรมหรือธรรมะ ๑๐ ประการของพระราชา ได้เป็นเครื่องกำกับพระราชจริยวัตรและเป็นที่มาแห่งพระมหากรุณาธิคุณอันแผ่ไพศาล โครงการในพระราชดำริมากมายที่เกิดขึ้นเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในถิ่นทุรกันดารล้วนมีรากฐานมาจากพระมหากรุณาธิคุณอันเปี่ยมล้นด้วยหลักทศพิธราชธรรม

โครงการจิตอาสาพระราชทาน "เราทำความดี ด้วยหัวใจ" ได้ปลูกพลังแห่งความสามัคคีและความเสียสละในหมู่พสกนิกรทั่วประเทศ ก่อให้เกิดเป็นเครือข่ายแห่งการทำความดีที่มุ่งพัฒนาชุมชนและสังคมอย่างยั่งยืน โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เป็นการเชื่อมโยงภารกิจการปกป้องประเทศเข้ากับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างแยกจากกันมิได้ ความจงรักภักดีของประชาชนต่อองค์พระมหากษัตริย์ ผู้ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจ ได้ช่วยผนึกกำลังของคนในชาติให้เป็นหนึ่งเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามที่บ้านเมืองเผชิญกับวิกฤตการณ์^๕

ประชาชนคือผู้สืบทอดและผู้สร้างวัฒนธรรมของชาติ เป็นผู้ปฏิบัติและธำรงรักษาหลักธรรมทางศาสนา และเป็นผู้แสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังนั้น ประชาชนจึงมิใช่เพียงผู้รับประโยชน์จากสถาบันหลักทั้งสาม แต่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการค้ำจุนและให้ความหมายแก่สถาบันเหล่านั้น วงจรแห่งความสัมพันธ์ที่เกื้อหนุนกันนี้คือหัวใจที่ทำให้โครงสร้างของประเทศไทยมีความพิเศษและยั่งยืน

ไต่ร่มพระบารมีจักรีวงศ์ สู่ร่มฉัตรแห่งปวงประชา

ประเทศไทยดำรงอยู่ด้วยรากฐานอันศักดิ์สิทธิ์ที่ถักทอจาก ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยมี ประชาชน เป็นศูนย์กลางอันเป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญที่สุด ความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นนี้หล่อหลอมอัตลักษณ์ไทยให้เป็นหนึ่งเดียว ทำให้ประเทศชาติยืนหยัดผ่านความท้าทายตลอดประวัติศาสตร์อันยาวนาน สถาบันพระมหากษัตริย์ทรงเป็นยิ่ง

^๕ สำนักพระราชวัง. (ม.ป.ป.). จิตอาสาพระราชทาน.

กว่าประมุข ทรงเป็นสัญลักษณ์แห่งเอกภาพและศูนย์รวมจิตใจของคนไทย ทรงอุทิศพระองค์ "บำบัตทุกข์ บำรุงสุข" แก่ราษฎรเสมอมา ดังพระราชปณิธานอันแน่วแน่ของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ **“เราจะสืบสาน รักษา และต่อยอด และครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งอาณาราษฎรตลอดไป”** ผู้ทรงเป็นทั้ง "กษัตริย์นักรบ" และ "กษัตริย์นักบิน" นำพาประเทศไทยก้าวไปข้างหน้าอย่างมั่นคงภายใต้ร่มพระบารมีจักรีวงศ์ อันเป็นที่รักยิ่งของคนไทยตลอดไป

บรรณานุกรม

- กรมพลหลวงและการบินเกษตร. (ม.ป.ป.). *ประวัติความเป็นมากรมพลหลวงและการบินเกษตร*. สืบค้นเมื่อ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘ จาก https://www.royalrain.go.th/royalrain/Editor_Page.aspx?MenuId=5.
- บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน). (ม.ป.ป.). *ราชันย์จอมทัพไทย-กษัตริย์นักบิน*. สืบค้นเมื่อ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘ จาก <https://royalcelebration.matichon.co.th/royal-duties/military-and-aviation/>.
- มูลนิธิชัยพัฒนา. (ม.ป.ป.). *แนวคิดและทฤษฎี*. สืบค้นเมื่อ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘ จาก <https://www.chaipat.or.th/concept-and-theory-development/concepts-and-theories-on-water.html>.
- มูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ. (๒๕๖๒). *พระราชกรณียกิจ*. สืบค้นเมื่อ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘ จาก <https://www.pidthong.org/Rama10coronation/royal-duties.php>.
- สำนักงานพระคลังข้างที่. (๒๕๖๒). *พระปฐมบรมราชโองการ*. สืบค้นเมื่อ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘ จาก <https://privypurse.or.th/%E0%B8%9E%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%9B%E0%B8%90%E0%B8%A1%E0%B8%9A%E0%B8%A3%E0%B8%A1%E0%B8%A3%E0%B8%B2%E0%B8%8A%E0%B9%82%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3>.
- หน่วยงานราชการในพระองค์. (ม.ป.ป.). *จิตอาสาพระราชทาน*. สืบค้นเมื่อ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘ จาก <https://www.royaloffice.th/>.